

ALLMÄNNA RÅD 96:4

Orientering

och andra friluftsansarrangemang

NATURVÅRDSVERKET

Beställningsadress
Naturvårdsverket
106 48 Stockholm
Tel 08-689 10 00
Fax 08-698 15 15
E-post kundtjänst@environ.se
Internet-hemsida <http://www.environ.se>

ISBN 91-620 0094-2
ISSN 0282-7271

© Naturvårdsverket
Grafisk form: Typisk Form
Sättning: Elisabeth Ahlén
Foto omslag: Hans Hammarskilöld/Tiofoto
Illustrationer: Kjell Ström
Tryck: Karléns tryck AB, Stockholm 1996
Upplaga: 800 ex

Förord

NATUREN ÄR EN NATIONELL TILLGÅNG som skall skyddas och vårdas. Den är tillgänglig för alla enligt allemansrätten. Människans umgänge med naturen, enskilt eller i organiserade former, skall främjas som ett led i förståelsen för naturens värden, friluftslivets betydelse för folkhälsoarbetet och individens välbefinnande.

Människans umgänge med naturen kräver emellertid hänsyn och varsamhet. I mitten av 70-talet utarbetade Naturvårdsverket därför i samråd med vissa berörda parter rekommendationer för genomförande av bl.a. arrangemang inom orienteringsidrotten. Rekommendationerna gavs ut år 1977 under namnet *Orientering och annat friluftsliv*. En reviderad version gavs sedan ut 1984.

Hänsynstagandet till naturen med dess växt- och djurliv kräver en regelbunden uppföljning och utvärdering av gällande Allmänna Råd, föreskrifter och annan lagstiftning. Som ett led i detta har en ny bestämmelse om hänsyn till naturen fr.o.m. den 1 januari 1988 införts i jaktlagen. Bland annat detta har i sin tur lett till att Naturvårdsverket påbörjat en ny översyn av nämnda rekommendationer. Föreliggande Allmänna Råd är resultatet av denna översyn.

Under arbetet med denna översyn har yttranden inhämtats från Svenska Orienteringsförbundet, Svenska Jägareförbundet, Jägarnas Riksförbund-Landsbygdens Jägare, Lantbrukarnas Riksförbund, Sveriges Skogsägares Riksförbund, Sveriges jordägareförbund, Skogsindustrierna, Friluftsförbundet, Svenska Turistföreningen, Naturskyddsföreningen, Svenska Scoutförbundet, Länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Kristianstads, Malmöhus, Örebro, Kopparbergs, Gävle borgs, Västernorrlands,

Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, Svenska Kommunförbundet, Kommunförbundet i Örebro län samt Sveriges Djurskyddsföreningars Riksförbund.

De Allmänna Råden är avsedda som vägledning för organisationer som arbetar med organiserat friluftsliv. De är främst avsedda för orienteringsverksamheten (inklusive skidorientering) men gäller även för andra organisationer som bedriver friluftsverksamhet i organiserad form. Exempel på sådana aktiviteter som omfattas av de Allmänna Råden är terränglöpning, motionslopp, kanottävlingar, motorbåttävlingar, fältritter, terrängcykling, draghundstävlingar, kanotsafaris, naturstigar, jaktstigar och fältskjutningar. Aktiviteter som regleras genom speciallagstiftning, exempelvis av terrängkörningslagen, berörs inte av de Allmänna Råden.

Föreliggande Allmänna Råd ersätter publikationen *Orientering och annat friluftsliv*, som gavs ut av Naturvårdsverket i oktober 1984. Råden äger tillämpning på verksamheter som genomförs från den 1 januari 1997. Hänsyn vad gäller Rådets tillämpning får tas till verksamheter som redan är detaljplanerade enligt den tidigare rekommendationen och för genomförande efter detta datum.

Stockholm i oktober 1996

Naturvårdsverket

Innehållsförteckning

Allemansrätten	6
Åtgärder	8
Generell hänsyn och samråd	10
Särskild hänsyn och samråd	12
Arrangemang under period 1 (Vårdatumperioden)	12
Arrangemang under period 2 och 3	13
Arrangemang i samband med älgjakten	14
Bilaga 1. Att planera orienteringsarrangemang	15
Bilaga 2. Regionindelning	17
Bilaga 3. Datum för perioder i olika regioner	21
Bilaga 4. Orienteringsarrangemang under vårdatumperioden i region 4 och 5	22

Allemansrätten

ALLEMANSRÄTTEN GER VARJE MÄNNISKA i Sverige frihet att på vissa villkor vistas i naturen. Den gäller för den enskilda människan, även som deltagare i grupp. Varje deltagare i en grupp är alltså själv ansvarig för sina handlingar. En arrangör av ett friluftsansamling har dock ansvaret för själva anordningen som den enskilde individen deltar i och bär därmed också ansvaret för att anordningen ordnas på sådant sätt att risken för skador och annan oönskad påverkan på naturen minimeras. Han kan därför bli skadeståndsskyldig om skada uppkommer, även när det gäller egendom.

Allemansrätten är till sin karaktär en sedvanerätt men begränsas också genom viss lagstiftning. De viktigaste bestämmelserna återges här nedan.

I 1 § naturvårdslagen (SFS 1964:822) stadgas bl.a. att

"Naturen är en nationell tillgång som skall skyddas och vårdas. Den är tillgänglig för alla enligt allemansrätten. Envar skall visa hänsyn och varsamhet i sitt umgänge med naturen. "

I 5 § jaktlagen (SFS 1987:259) sägs bl.a. att

"Var och en skall visa viltet hänsyn. Idrottstävlingar och annan liknande friluftsverksamhet i marker där det finns vilt skall genomföras så att viltet störs i så liten utsträckning som möjligt. "

I brottsbalken 12 kap. 4 § anges att det är förbjudet att taga väg över annans tomt eller plantering eller över annan äga som kan skadas därav. Vid anordning där frågor om allmän säkerhet, hygien eller störningar på omgivningen kan bli aktuella, kan vidare exempelvis bestämmelserna i den lokala hälsovårdsförordningen bli tillämpliga.

(Illustration - Den som ordnar ett friluftisarrangemang ansvarar för att naturen inte skadas.)

Körning och parkering av motordrivna fordon på barmark i terräng (mark utanför väg, exempelvis ängsmark) är förbjuden enligt terrängkörningslagen (SFS 1975:1313). Länsstyrelsen kan dock medge undantag från förbudet. Tillstånd måste dock alltid inhämtas från berörda markägare.

Åtgärder

DE ALLMÄNNA RÅDEN INNEHÅLLER ett antal åtgärder som bör vidtas för att säkerställa att organiserade friluftsanslag genomförs utan oönskad påverkan på naturen och utan risk för konflikter med andra intressenter. Dessa åtgärder är:

Generell hänsyn

Vid genomförandet av alla organiserade friluftsanslag krävs att hänsyn generellt tas till naturen med dess växt- och djurliv, till berörda näringars intressen och till andra utövares verksamheter i naturen. Kraven på generell hänsyn uppfylls bäst genom en *noggrann planering* där arrangemangets uppläggning anpassas efter kraven på skydd mot störning av djur- och växtliv samt genom *samråd* och i tillämpliga avseenden samverkan med berörda intressenter.

Särskild hänsyn

Genomförandet av organiserade friluftsanslag kräver olika hänsyn där hänsynstagandet bestäms av många faktorer. Graden av hänsyn bestäms dock huvudsakligen av *när på året* ett arrangemang avses genomföras, *arrangemangets storlek* (deltagarantal), *omfattning* (ytjämsig utbredning), *varaktighet* (omfattning i tid) samt *val av terrängområde*. Särskild hänsyn skall tas under vissa bestämda tider, som anges främst med utgångspunkt från djurlivets förnyningsperiod.

Regionalt samråd

Det är från allmän naturvårdssynpunkt angeläget att skydda särskilt värdefulla och känsliga växt- och djurbiotoper mot störningar. I varje län har *länsstyrelsen* en god kunskap om dessa områden. En arrangör bör därför i god tid (minst tre månader, vid stora arrangemang minst sex månader) innan de praktiska förberedelserna för ett arrangemang startar informera länsstyrelsen eller det samrådsorgan länsstyrelsen utsett om dessa planer och därvid framför allt ange vilket terrängområde som kommer att beröras av arrangemanget. Länsstyrelsen får då möjlighet att ta ställning till arrangemangets lämplighet och i förekommande fall ange vad som bör iakttas. Då det från allmän naturvårdssynpunkt är angeläget att skydda, generellt eller under viss tid, ett område kan det därvid bli aktuellt att helt eller delvis flytta arrangemanget till annat område.

Det regionala samrådet kan givetvis med fördel ske vid ett och samma tillfälle och avse flera olika arrangemang.

Lokalt samråd

Organiserade friluftsanslag måste genomföras så att markägares och nyttjanderättshavares intressen inte kommer till skada.

(Illustration – Den som ordnar ett friluftsanslag måste samråda med länsstyrelsen och berörda markägare i god tid, normalt minst tre månader i förväg)

En arrangör måste därför i mycket god tid innan de praktiska förberedelserna för ett arrangemang påbörjas samråda och i möjligaste mån samverka med berörda markägare och nyttjanderättshavare.

Kartframställning

Specialkartor för friluftslivet fyller en viktig funktion för att underlätta människors tillgång till naturen. Sådana kartor är dock inte lämpliga att upprätta över områden som från allmän naturvårdssynpunkt är angelägna att skyddas mot ett intensivt friluftsliv. I första hand gäller detta områden med ömtålig växtlighet eller ett störningskänsligt djurliv. Som ett viktigt led i förberedelserna inför kartläggning av ett område måste därför länsstyrelsen i god tid (minst tre månader) informeras så att myndigheten kan ges möjlighet att yttra sig över planerna och lämna eventuella anvisningar. Samråd måste också ske med berörda markägare och nyttjanderättshavare. Sådant samråd bör även föregå revidering av befintlig karta.

Nedan följer en mer utförlig beskrivning av innebörden i vissa av tidigare uppräknade åtgärder.

Generell hänsyn och samråd

Det åligger en arrangör av ett friluftsanslag att alltid visa hänsyn till naturen med dess växt- och djurliv och till berörda nyttjanderättshavares intressen. Därvid bör följande åtgärder vidtas.

- *Information* lämnas till länsstyrelsen i mycket god tid (minst tre månader, vid stora arrangemang minst sex månader) innan de praktiska förberedelserna för ett arrangemang startar eller kartläggning av ett område påbörjas. Informationen bör omfatta beskrivning av det terrängområde som avses nyttjas för arrangemanget/karteringen samt uppgift om ifall samråd genomförts med berörda markägare/nyttjanderättshavare. Det är viktigt att sådant samråd genomförs innan kontakt tas med länsstyrelsen. Det ankommer därefter på länsstyrelsen eller det samrådsorgan

länsstyrelsen utsett att meddela arrangören råd och anvisningar avseende hela eller delar av området som bör undantas från aktiviteten eller på annat sätt skyddas. Vad avser ordnande av arrangemang bör informationsskyldigheten begränsas till arrangemang som förväntas få fler än i storleksordningen 150 deltagare eller som avser ofta återkommande verksamhet inom ett och samma område. Vid kartritning gäller däremot alltid informationsskyldighet.

- Samråd sker med berörda markägare och nyttjanderättshavare i mycket god tid innan ett arrangemang genomförs. Kravet på samråd bör dock inte ställas lika högt när det gäller tillfälliga arrangemang som förväntas samla i storleksordningen 150 deltagare eller arrangemang som genomförs inom områden som är avsatta för rörligt friluftsliv. Skall ett arrangemang genomföras regelbundet inom samma område eller om det är fråga om ständigt återkommande träningsverksamhet inom samma område är arrangören emellertid alltid skyldig att samråda med berörda markägare och nyttjanderättshavare. Resultatet av ett sådant samråd bör vara avgörande för om arrangemanget genomförs eller ej.
- Noggrann planering av uppläggningsen av ett arrangemang är ett väsentligt medel för att undvika oönskad påverkan och störning av flora och fauna. Hur detta närmare bör gå till framgår av Bilaga 1. Det ankommer på arrangören att förvärva sådan kännedom om det område som skall nyttjas att all nödvändig hänsyn tas till behovet av skydd för känsliga biotoper. Vid orienteringsarrangemang skall särskilt beaktas möjligheten av att skapa s.k. frizoner samt att tillämpa stråkbanläggning med i huvudsak sammanfallande löpriktningar. Även andra åtgärder som viltavdrivning bör vidtas för att minimera riskerna för oönskad störning.

Särskild hänsyn och samråd

Under vissa tider på året måste särskild hänsyn tas vid genomförandet av organiserade friluftsanslag. Detta gäller framför allt under yngeltiden för såväl däggdjur som fåglar. Under dessa tider är det också särskilt viktigt att samråd genomförs.

Då faktorer som naturtyper, biotoper, fauna, flora och klimat varierar beroende på geografiskt läge, har landet indelats i fem regioner. För varje region anges tre olika tidsperioder under vilka särskilt hänsynstagande skall tillämpas.

Period 1 omfattar en tid på våren och sommaren under den känsligaste yngelperioden (den s.k. vårdatumperioden).

Period 2 och 3 omfattar en period före och en period efter vårdatumperioden.

Regionindelningen framgår av Bilaga 2 och datumgränserna för de olika perioderna i de olika regionerna framgår av Bilaga 3.

Arrangemang under period 1 (Vårdatumperioden)

Under vårdatumperioden bör i princip inget annat än mindre, begränsade friluftsanslag genomföras.

(Illustration – Under yngeltiden för däggdjur och fåglar är det extra viktigt att genomföra samråd och ta hänsyn till naturen)

När det gäller orienteringsidrotten innebär detta att inga öppna arrangemang sanktioneras inom regionerna 1 - 3 under vårdatumperioden. Inom regionerna 4 och 5 kan öppna arrangemang - dock inga stora - genomföras, varvid de särskilda hänsyn som anges nedan (*Arrangemang under period 2 och 3*) samt de anvisningar som lämnas i Bilaga 4 strikt skall tillämpas. Föreningsinterna, mindre, tillfälliga arrangemang bör kunna genomföras i hela landet under vårdatumperioden under förutsättning att de genomförs i ett större sammanhängande skogsområde eller i särskilt avsatta friluftsområden, exempelvis kommunala reservat.

Arrangemang under period 2 och 3

För arrangemang som avses genomföras under period 2 och 3 i respektive regioner skall särskild hänsyn tas till naturen med dess växt- och djurliv. I grunden gäller samma åtgärder som angivits under avsnittet *Generell hänsyn och samråd* ovan, men med ett ökat krav på hänsyn för att så långt möjligt undvika störningar framför allt på det vilda. I allmänhet, och vid orienteringsarrangemang i synnerhet, bör följande beaktas.

- Av hänsyn till högdräktiga djur och djur med nyfödda kalvar bör större arrangemang inte förläggas i omedelbar anslutning till vårdatumperiodens (period 1) inledning och avslutning.
- *Val av terrängområde.* Under dessa perioder bör marker med ett blandat inslag av ängs-, hag- och skogsmarker samt våtmarker (dvs. marker med goda biotoper för däggdjur och fåglar) undvikas. Ingår sådana mindre marker i valt terrängområde bör de om möjligt avsättas som frizoner.
- *Varaktighet.* Arrangemang, som innebär en lång, tidsmässigt sammanhängande verksamhet i ett och samma terrängområde, bör undvikas under dessa perioder.
- *Frizoner.* Såväl antalet frizoner som storleken på dessa bör ökas under dessa perioder.

- *Banläggning.* Särskilda krav ställs under dessa perioder på banläggningen så att minsta möjliga störning åstadkoms. Det innebär en strikt tillämpning av principerna för stråkbanläggning och sammanfallande löpriktningar.
- *Kontroll.* Vid arrangemang som sanktioneras av huvudorganisation på central eller regional nivå ankommer det på denna organisation att kontrollera att föreslagna åtgärder vidtas.

Under period 2 och 3 gäller att länsstyrelsens och berörda markägares och nyttjanderättshavares synpunkter i samband med samrådet i allt väsentligt skall vägleda uppläggningsplaneringen av arrangemanget.

Arrangemang i samband med älgjakten

Under denna period förutsätts sådan hänsyn tas som regleras i överenskommelse mellan berörda parter (bl.a. Svenska Orienteringsförbundet, Svenska jägareförbundet och de större markägarorganisationerna).

(Illustration – Under period 2 och 3 måste frizoner och banläggning planeras noga, så att djurlivet störs så lite som möjligt)

Bilaga 1.

Att planera orienteringsarrangemang

UTFÖRLIGA ANVISNINGAR FÖR HUR ETT orienteringsarrangemang bör planeras finns redovisat i Svenska Orienteringsförbundets skrift *Mark och Vilt*. Här återges en kort sammanfattning av åtgärderna.

Samla kunskap om området

Innan banläggningsarbetet påbörjas bör det tänkta tävlingsområdet värderas och följande frågor besvaras: Är området tillräckligt stort för det tänkta arrangemanget? Vilka områden bör avsättas som frizoner? Hur kan området drivas av?

Översiktlig planering

Detaljplaneringen inleds med att de viktigaste frizonerna fastställs och att banstråken planeras i stort. Banstråken bör planeras så att de olika banorna går i korridorer med i huvudsak sammanfallande löpriktningar. Stråken bör läggas så att deltagarna i möjligaste mån automatiskt stöter ut älg ur tävlingsområdet. Stråkens utstötande effekt kan förstärkas genom att anpassa starttider så att deltagarna passerar vissa delar av området efter ett bestämt mönster. Beroende på områdets utseende kan det ibland vara lättare att åstadkomma sammanhållna banstråk om de kortare banorna kan förläggas till i ett eget område vid sidan om övriga banor.

Frizoner

Rådjur lämnar mycket ogärna sitt hemområde. Storlek och placering av frizoner till skydd för i första hand rådjur bör anpassas efter årstiden och från område till område beroende bl.a. på topografi, vegetation, djurtäthet och vilken vana djuren har av människor. I skarpskuren, småkuperad terräng med områden av tät undervegetation kan t.ex. frizonerna göras betydligt mindre än i storsvulen terräng, fri från undervegetation.

Exempel visar att mycket små frizoner under i ha i vissa extrema fall kan erbjuda ett tillräckligt skydd. Normalt krävs dock betydligt större områden för att ett fullgott skydd skall ges. I områden där rådjuren sällan möter människor måste man ta till betydligt större områden och speciellt om terrängen erbjuder ett dåligt skydd kan frizonerna behöva vara ända upp till 50 ha. Ett större antal små frizoner, jämnt fördelade över hela tävlingsområdet, är sannolikt bättre än ett fåtal stora.

En absolut förutsättning för att frizonerna skall utgöra det skydd de är avsedda att göra är att de kan fredas. Det kan räcka med att en enda människa kommer in i en frizon för att effekten går förlorad. Frizoner måste därför markeras på kartan och i de flesta fall även i terrängen. Speciellt viktigt är detta i de centrala delarna av tävlingsområdet där antalet tävlande är stort och där banorna för de mindre rutinerade deltagarna går fram.

Avdrivning

Avdrivning av tävlingsområdet bör ske om det finns risk för att älg kan stängas inne i tävlingsområdet. Avdrivning bör ske i samråd med markägare och jakträttshavare.

Bilaga 2.

Regionindelning

Region 1

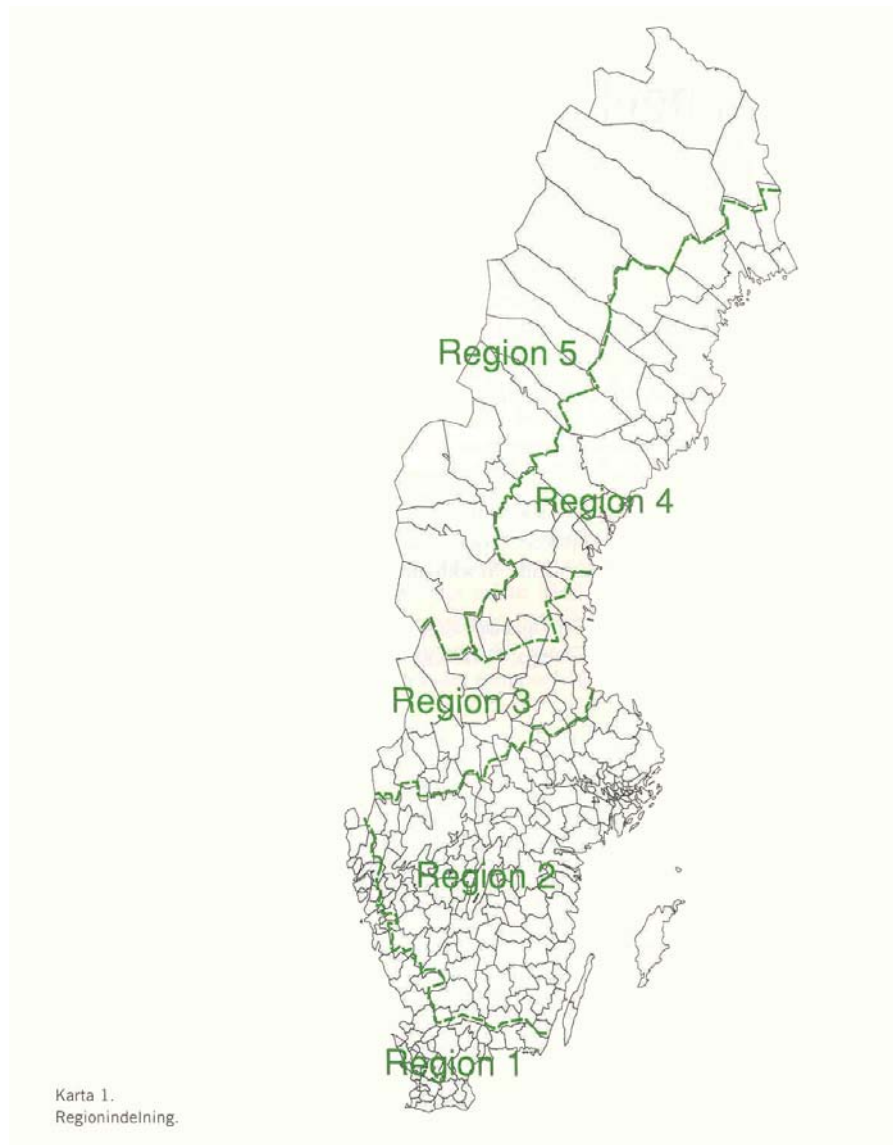
Göteborgs och Bohus, Hallands, Malmöhus, Kristianstads och Blekinge län (se *Karta 1* med översikt över alla regioner).

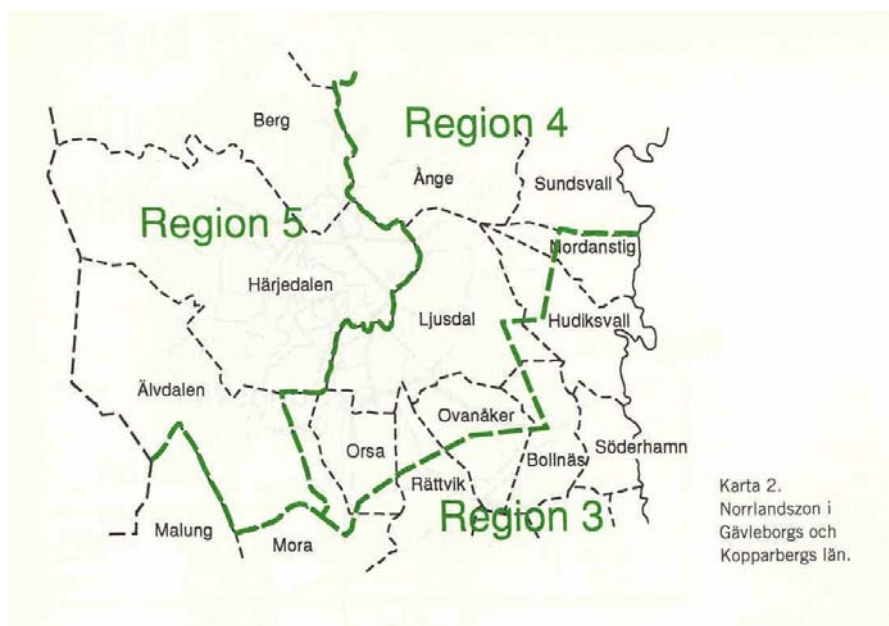
Region 2

- Säffle, Kristinehamns och Storfors kommuner i Värmlands län
- Älvsborgs, Skaraborgs, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Östergötlands, Södermanlands, Stockholms, Uppsala och Västmanlands län
- Örebro län utom Hällefors och Ljusnarsbergs kommuner och Kilsbergen inom Örebro, Lekebergs, Karlskoga och Nora kommuner.

Region 3

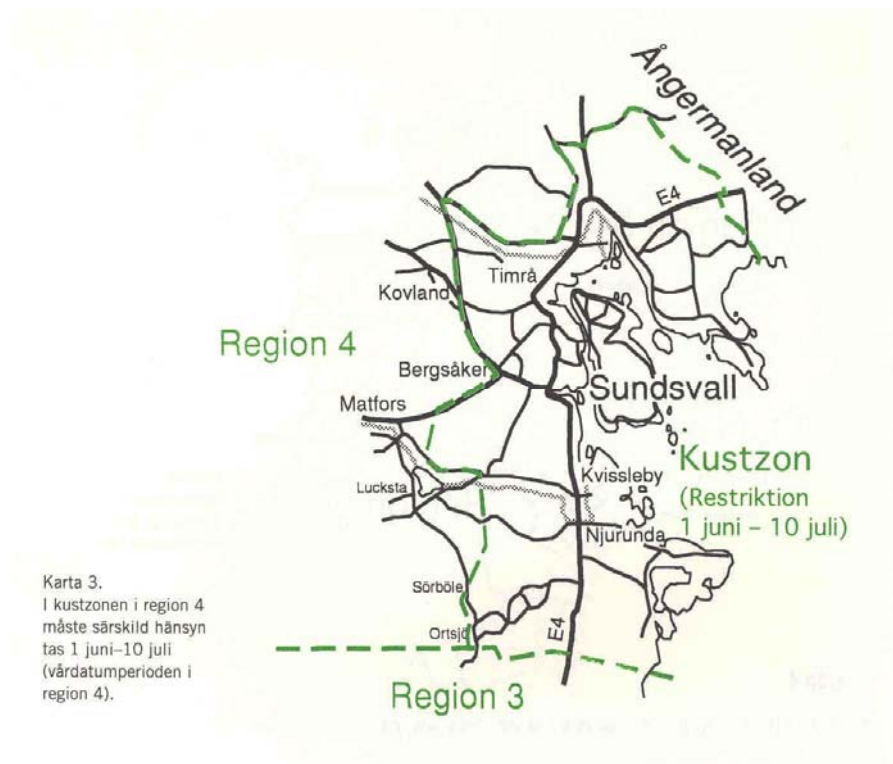
- Värmlands län utom Säffle, Kristinehamns och Storfors kommuner
- Hällefors och Ljusnarsbergs kommuner och Kilsbergen inom Örebro, Lekebergs, Karlskoga och Nora kommuner i Örebro län
- Kopparbergs och Gävleborgs län utom Älvdalens kommun och ett område som i öster och söder begränsas av väg 305 samt vägar som förbinder orterna Delsbo-Ljusdal-Bollnäs-EdsbynOrsa-Mora-Älvdalen (se *Karta 2*).

Region 4

- Det område i Kopparbergs och Gävleborgs län som undantagits från region 3
- Västernorrlands län
För ett område (se *Karta 3*) i Västernorrlands län som begränsas av en linje som startar i söder i Ortsjö och därefter följer de vägar som förbinder orterna/byarna Sörböle-Kläppvik-ViforsenTuna-Berg-Påläng-Selånger-Indal-Bergeforsen-StavrevikenÅsäng till Stigsjö (i Ångermanland) gäller dock särskild hänsyn enligt Bilaga 4.
- Bräcke och Ragunda kommuner i Jämtlands län
- Västerbottens län utom Dorotea, Vilhelmina, Storuman och Sorsele kommuner
- Norrbottens län utom Arjeplog, Jokkmokk, Gällivare, Kiruna och Pajala kommuner.

Region 5

- Älvdalens kommun i Kopparbergs län
- Jämtlands län utom Bräcke och Ragunda kommuner
- Dorotea, Vilhelmina, Storuman och Sorsele kommuner i Västerbottens län
- Arjeplog, Jokkmokk, Gällivare, Kiruna och Pajala kommuner i Norrbottens län.

Bilaga 3. Datum för perioder i olika regioner

Region	Period 2	Period 1 (Vårdatum- perioden)	Period 3
Region 1	21 – 30 april	1 maj – 30 juni	1 – 10 juli
Region 2	1 – 10 maj	11 maj – 30 juni	1 – 10 juli
Region 3	10 – 20 maj	21 maj – 30 juni	1 – 10 juli
Region 4	20 – 31 maj	1 juni – 10 juli	11 – 20 juli
Region 5	1 – 10 juni	11 juni – 10 juli	11 – 20 juli

Bilaga 4.

Orienteringsarrangemang under vårdatum perioden i region 4 och 5

Allmänt

Vårdatumperioden är den tid på året då naturen är som mest känslig för störningar. Under vårdatumperioden skall därför visas särskild hänsyn i umgänget med naturen. Detta särskilda hänsynstagande gäller oavsett var i landet man befinner sig.

Speciella förutsättningar

I de norra delarna av landet råder speciella förutsättningar för det rörliga friluftsliv som bedrivs på barmark. Barmarksperioden är betydligt kortare än i övriga delar av landet. Hänsynstagandet till jakten och framför allt jakten efter älg, som av klimatologiska och andra skäl ligger tidigare på året begränsar ytterligare möjligheterna till ett rikt utbud av friluftaktiviteter under hela barmarksperioden.

Arrangemang under vårdatumperioden

Möjligheten att bedriva orientering och annan organiserad friluftsvärksamhet även under vårdatumperioden är därför viktigare i region 4 och 5 än i övriga delar av landet. Arrangemang som genomförs under denna period måste dock normalt vara av begrän-

sad omfattning och beröra ett mycket begränsat område, i förhållande till den totala skogsmarksytan.

Under vårdatumperioden kan orienteringsarrangemang genomföras i region 4 och 5 under förutsättning att:

- verksamheten planeras och genomförs på sätt som tidigare tillämpats,
- de särskilda hänsyn och det samråd som anges för arrangemang under period 2 och 3 strikt tillämpas,
- extra omsorg ägnas valet av terrängområde och
- val av arrangemangsform görs så att framför allt arrangemangets varaktighet begränsas.

Särskild hänsyn, region 4

Region 4 omfattar bl.a. hela det norrländska kustområdet. Såväl klimat som topografi och markslagssammansättning gör detta område mer störningskänsligt än övriga delar av regionen under djurens reproduktionsperiod. Under vårdatumperioden, som för region 4 omfattar tiden 1 juni till 10 juli, bör därför inga större arrangemang genomföras inom den södra kustzonen utan att berörda markägare och jakträttshavare lämnat sitt medgivande. Den södra kustzonens utsträckning framgår av Bilaga 2 (se *Karta 3*). Områden inom denna zon som är särskilt avsatta för friluftsliv kan även användas för genomförande av orienteringsarrangemang.

ALLMÄNNA RÅD 96:4

Orientering

och andra friluftsansarrangemang

ENLIGT ALLEMANSRÄTTEN ÄR NATUREN tillgänglig för alla, och ger oss frihet att vistas i den på vissa villkor. Men naturen är också en nationell tillgång som måste skyddas och bevaras. Den som ordnar ett friluftsansarrangemang ansvarar därför för att risken för skador på naturen blir så liten som möjligt.

Dessa Allmänna Råd beskriver hur man bör ordna friluftsansarrangemang för att störa växt- och djurliv så lite som möjligt. Under vissa tider på året måste särskild hänsyn tas, med utgångspunkt i djurlivets förnygringsperiod. Varje arrangemang bör dessutom förberedas i god tid genom samråd med länsstyrelsen och markägare som berörs.

Dessa Allmänna Råd ersätter publikationen "Orientering och annat friluftsliv" som gavs ut av Naturvårdsverket 1984.

ISBN 91-620-0094-2

ISSN 0282-7271

NATURVÅRDSVERKET FÖRLAG